

Aleksy Gilewicz, *Walerian Kramarz*, „Rocznik Przemyski” 1962, t. 9, z. 2, s. 340-344

Walerian Kramarz

Jedną z wielu ofiar II wojny światowej stał się dr Walerian Kramarz, zasłużony członek TPN, ceniony w Przemysłu wychowawca młodzieży, pracowity badacz na polu nauki historycznej i postępowy działacz społeczny.

Urodził się w Przemysłu dnia 1 I 1904 r. jako drugi z rzędu potomek Marii z Tarczyłów i Ludwika Kramarza kierownika pociągów. Całe jego życie i działalność związane były z rodzinnym miastem. Z domu wyniósł bezkompromisowy stosunek do obowiązków i pracy oraz gorące umiłowanie rodzinnego miasta. Uczęszczał do szkoły im. Konarskiego, a w latach 1915–1923 pobierał nauki w II Gimnazjum im. Morawskiego na Zasaniu. Edukacją jego zajmowali się prof. Barącz, Bojarski, Kuś, Smółka, Przyjemski i inni.

Ze szkół wyniósł szczególne zainteresowania do historii i nauk społecznych. Zaprawiał się też do pracy społecznej, pracując intensywnie w organizacjach młodzieżowych (YMCA), a zwłaszcza w harcerstwie. Już jako uczeń gimnazjum pomagał Towarzystwu Przyjaciół Nauk w Przemysłu w uporządkowaniu zbiorów bibliotecznych i archiwalnych, wykonując te prace pod kierunkiem prof. Smółki.

W latach 1923–1927 przebywał we Lwowie na studiach na Uniwersytecie Jana Kazimierza. Studiując historię pracował w Seminarium prof. Fr. Bujaka, którego indywidualność, rzeczowe i konkretne podejście do zagadnień historycznych, zainteresowanie życiem społeczno-gospodarczym wycisnęły na jego osobowości, późniejszej pracy naukowej i pedagogicznej wybitne piętno.

Słuchał też wykładów Prof. Prof. Pazdry, Czekanowskiego, Chylińskiego, St. Lempickiego, S. Szelagowskiego, J. Ptaśnika, St. Zakrzewskiego. Po czterech latach studiów uzyskał »veniam legendi«, a w 1927 r. złożył egzamin na nauczyciela historii w szkołach średnich. Wkrótce potem wielki uczoney i

zasłużony badacz prof. dr Fr. Bujak doktoryzował Kramarza na podstawie pracy »Ludność m. Przemysła w latach 1520–1921« na doktora Wydziału filozoficznego. W czasie studiów w latach 1926/7 piastował Kramarz funkcję prezesa Akademickiego Koła Historyków UJK we Lwowie, a nadto brał żywy udział w pracach postępowych organizacji akademickich.

Dr Kramarz poświęcił całe życie pracy pedagogicznej i od 1926–1940 nieprzerwanie pracował w Przemysłu jako nauczyciel szkół średnich, zwłaszcza Gimnazjum i Liceum Handlowego, specjalizując się w nauczaniu historii, ekonomii i geografii. Jako wychowawca był wymagający, troskliwy o los wychowanków, zwłaszcza młodzieży zdolnej a ubogiej. Należał do dobrych metodyków i w związku z tym przez szereg lat pełnił obowiązki instruktora nauczania historii w szkołach zawodowych Lwowskiego Okręgu Szkolnego. W tym czasie opublikował w czasopiśmie dla nauczycieli szkół zawodowych kilka artykułów o nauczaniu historii. Był też jednym z pierwszych nauczycieli w szkolnictwie zawodowym, który domagał się wychowania gospodarczego młodzieży i ścisłej współpracy sfer gospodarczych ze szkołą, zwłaszcza przy opracowywaniu i realizowaniu programów.

Biorąc udział w przekształcaniu i rozbudowie szkolnictwa zawodowego w okresie międzywojennym podjął się napisania podręcznika historii, który odpowiadałby potrzebom życia i wymogom naukowym oraz dydaktycznym szkół zawodowych i zastąpił powszechnie używane, niedostosowane do polskiej szkoły, tłumaczenie podręcznika dr. Ryszarda Mayera »Historia handlu na tle stosunków społecznych i gospodarczych« (tłum. H. Weigta). Ponieważ zapotrzebowanie na polski podręcznik było duże, dr Kramarz wydał już w 1936 r. w Przemysłu skrypt „Przegląd stosunków gospodarczych Wschodu, Grecji, Rzymu i wczesnego średniowiecza”. W 1938 r. wydała Książnica Atlas pełny jego podręcznik historii na I klasę gimnazjum kupieckiego pt. „Historia”. Podręcznik ten opracowany przez W. Kramarza przez długi okres czasu był jednym z bardziej wartościowych. Napisany językiem prostym i zrozumiałym, metodycznie dobrze skonstruowany, posiadał liczne

wypisy ze źródeł ułatwiające zrozumienie zagadnień, oraz 189 rycin, głównie fotografii i 14 map.

Ze względu na swoje zalety był używany nie tylko w szkołach zawodowych (kupieckich), ale także w szkołach ogólnokształcących. Szczególnie przystępnie zreferowane tam zostały zagadnienia społeczno-gospodarcze, powiązane z rozwojem politycznym. Podobnie jak praca dydaktyczna, pionierską była praca naukowa dra W. Kramarza. Naukowe i badawcze zainteresowania ogniskował dr Kramarz głównie w studiowaniu i opracowywaniu dziejów rodzinnego miasta.

Pierwszą obszerniejszą i dojrzałą pracę naukową ogłosił w 1925 r. w VI tomie Rocznika Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyślu pt. „Stosunki gospodarcze w Przemyślu w I poł. XVII stulecia” (str. 101-159, oraz odbitka). Było to pierwsze w owym czasie studium naukowe, poświęcone stosunkom gospodarczym miasta, szeroko omawiające na podstawie miejscowych materiałów archiwalnych dochody i wydatki m. Przemyśla. Praca ta mimo wielu wartości nie była bez usterek, szczególnie brakło porównań tej gospodarki z innymi podobnymi ośrodkami miejskimi.

Bardziej dojrzałą była praca doktorska W. Kramarza poświęcona „Ludności m. Przemyśla w latach 1521–1921”, Przemyśl 1930, wydana podobnie jak pierwsza przez TPN w Przemyślu. Była to jedna z pierwszych prac poświęcona rozwojowi demograficznemu ludności miejskiej. Zawierała analizę struktury demograficznej miasta, wyjaśniała podział zawodowy i rozwój ludności, stan zdrowotny miasta, ilustrując wywody licznymi tablicami statystycznymi, oraz informacjami źródłowymi o topografii i mieszkańcach z 1777 r.

Aczkolwiek była to praca historyczno-statystyczna stanowiła ciekawe studium ze względu na prosty i zwięzły język, oraz interesujący i wszechstronny opis rozwoju. W 1933 r. wspólnie z T. Ladenbergerem opracował W. Kramarz „Rozmieszczenie ludności rzym.-kat. diecezji przemyskiej w 1785”, drukowane w Księdze pamiątkowej poświęconej Prof. F. Bujakowi z okazji 35-lecia jego pracy naukowej. Lwów 1935 r.

Ta dwuarkuszowa rozprawka, zaopatrzona w mapę, stanowi bardzo cenny przyczynek do poznania stosunków demograficznych Przemyśla i Podkarpacia, przy czym autor wykorzystał jako źródło rękopis Nr 317 z Archiwum Diecezjalnego w Przemyśle zawierający spis ludności rzymsko-kat. dokonany za rządów biskupa przemyskiego Antoniego Betańskiego (1780–1786).

Wymienione prace nie stanowią pełnej puścizny naukowej W. Kramarza. Pracując aktywnie w organizacjach społecznych i gospodarczych publikował też w różnych czasopismach i okolicznościowych wydawnictwach artykuły z dziedziny historii, metod pracy społecznej, oświatowej i kulturalnej.

W ostatnich latach przed wojną przygotowywał do druku pracę „Tendencje socjalne ustawodawstwa Kazimierza W”, którą już w roku akademickim 1925/26 referował na Seminarium prof. Bujaka, zbierał też materiały odnoszące się do rozwoju gospodarczego m. Przemyśla w drugiej połowie XV w.

Wypadki wojenne w 1939 r. przerwały normalny tok jego życia i pracy. W 1939/40 r. zmuszony był szukać różnych innych prac zarobkowych prócz nauczycielskiej. Zginął podczas wojny.

Towarzystwo Przyjaciół Nauk, a także nauka polska, przez tę przedwczesną śmierć poniosły dotkliwą stratę. Zginął spośród nielicznych pracowników naukowych m. Przemyśla jeden z wytrawnych znawców przeszłości tego miasta, historyk rokujący duże nadzieje. Zszedł ze świata przedwcześnie ofiarny nauczyciel, pełen zapału do pracy badacz, niezapomniany kolega, demokrat i postępowy działacz lewicowy, żyjący sprawami nauki i społeczeństwa. Nie danym mu było doczekać chwili, kiedy jego talent, zdolności i doświadczenie mogłyby znaleźć szerokie pole do działania w Polsce powojennej.